LUCIAN BLAGA: METAFORIZAREA POETICII GÂNDIRISTE

Adela-Diana Chindriș
Universitatea de Vest din Timișoara

*Abstract: The aim of this paper is to show how traditionalist elements are shaped in Lucian Blaga's poetry. After presenting some theoretical aspects about the literary magazine **Gândirea**, the one Blaga collaborated with, we will explain how religious and rural motifs get a metaphysical pattern, in comparison with the way they are used in the traditionalist poems.*

Key-words: religious symbols, rural area, tradition, modernism, metaphysics.

1. Argument

Oscilația poetului Lucian Blaga între revista *Contemporanul* și publicația *Gândirea* a creat probleme în încadrarea sa într-un anumit curent literar. Opera blagiană este străbătută atât de elemente moderniste, cu precădere expresioniste, cât și de elemente tradiționaliste, gândiriste. Astfel, lucrarea de față se bazează pe identificarea și explicarea celor din urmă. Vom urmări punctele de convergență și divergență între poetica de tip gândirist și lirica lui Blaga, luând în considerare atât creația lui, cât și colaborarea cu revista. Ceea ce ne interesează în acest studiu este să marcăm, pe de o parte, faptul că Blaga nu poate fi subsumat unei singure mișcări literare (o viziune reducăționistă ar diminua valoric opera poetului). Pe de altă parte, multe „încadrări” ale autorului i-au fost mai degrabă imputate, iar revista *Gândirea* nu face excepție: publicația a avut mai mult de câștigat de pe urma asocierii cu Blaga.

2. Delimitări conceptuale și relația lui Blaga cu *Gândirea*

Pentru început, demersului nostru îi sunt necesare câteva repere istorice. *Gândirea* apare la Cluj, în anul 1921, sub egida lui Cezar Petrescu și I. D. Cucu. Menirea cu care debutează revista era aceea de a oferi tinerilor scriitori șansa de a-și promova operele. Chiar dacă este lipsită de un articol-program, această revistă atrage mulți scriitori și menține, pentru început, un echilibru între tendințele moderniste și cele tradiționaliste. Se produce astfel o anumită hibridizare a specificului poeziilor, lucru care îi displace lui Nichifor Crainic, care își dorește ca revista să aibă un temei mai bine fixat – în spațiul și subiectele autohtone, căci unul dintre reproșurile aduse de gândiriști se referă la „anarhia” care domina primele decenii ale secolului al XX-lea, prin prezența, spre exemplu, a tumultuoaselor mișcări avangardiste.

Revista se mută la București în 1922, urmând ca din 1926 aceasta să fie patronată de Nichifor Crainic. În ceea ce privește ideologia gândiristă,

Nichifor Crainic este cel care scoate în evidență câteva din trăsăturile fundamentale ale acesteia în diferite articole publicate în revistă. Unul dintre acestea este *Sensul tradiției*, publicat în 1929. La acea vreme atât societatea, cât și cultura românească se aflau într-o perioadă marcată de divergențe din punct de vedere socio-cultural. Ideile din Occident pătrundeau în spațiul românesc, unele fiind asimilate, altele nu. Oamenii de cultură erau împărțiți în mai multe categorii din punctul de vedere al receptării conceptelor occidentale: cei care încurajau această receptare, în ideea ca aceasta să fie una absolută, cei care doreau o pliere a noilor idei pe fondul autohton și cei care erau în căutarea unui specific național românesc, având valoare autonomă. Din ultima categorie face parte acest Nichifor Crainic. Conform acestuia, „O cultură proprie nu se poate dezvolta organic decât în aceste condiții ale pământului și ale duhului nostru. Occidentalizarea înseamnă negarea orientalismului nostru, nihilismul europeanizat înseamnă negarea posibilităților noastre creatoare. Ceea ce înseamnă negarea principală a unei culturi românești; negația unui destin propriu românesc, și acceptarea unui destin de popor mort.”¹. Căutarea unui specific național îndreaptă ideologia gândiristă spre extremism, în sensul apelului exclusiv la „un puternic rezervor de spiritalism românesc”², în contextul creării României Mari, negând orice privire către exterior. Radicalizarea mișcării se explica prin îmbrășisarea ortodoxismului, văzut ca generator al specificului românesc: gândirismul trebuie să prindă „ca într-o pânză de păianjen întreaga viață spirituală a neamului”³.

Scriitorii care publică în această revistă se împart în două categorii, clasificați de către însuși Lucian Blaga, autor ce va face parte din „comitetul” de conducere a revistei. Așadar, „cei de dreapta” sau „cei care s-au menținut cu strictețe în ogașele dogmatice ale ortodoxiei creștine” (aici sunt încadrați: Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Dumitru Stăniloae, Ion Pillat, Victor Papilian etc) și „cei care și-au îngăduit, sub privirea uneori muștrătoare a directorului, o anume libertate creatoare față de motivele creștine, convertindu-le în mituri și viziuni inedite”⁴. Lucian Blaga este unul dintre cei care optează pentru o liberalizare și îndepărtare de spiritul ortodoxist. În ciuda acestei „devieri”, Nichifor Crainic privește cu mare admirație poezia blagiană, care valorizează miturile, credințele și eresurile poporului român, pentru că, precum în cazul celorlalți scriitori, avem de-a face cu „aceeași tendință a inspirației și o aceeași tendință de a se desprinde din plasticul artei lor sensul unei noi și înalte spiritualități”⁵.

¹ Nichifor Crainic, *Sensul tradiției*, în *Gândirea*, anul IX, nr. 1-2, 1929.

² Gh. Vrabie, *Gândirismul. Istoric, doctrină, realizări*, Editura Cugetarea, București, p. 18.

³ Idem, *Ibidem*, p. 67.

⁴ Lucian Blaga, *Nichifor Crainic*, în *Gândirea*, XX, nr. 6, iunie 1941, p. 281.

⁵ Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 87.

Sincronizarea primelor volume ale lui Blaga cu expresionismul german susține, într-o anumită măsură, încadrarea sa în direcția modernistă. La asta se adaugă și libertatea prozodică (absența ritmului, versul alb, ingambamentul). Astfel, ne punem întrebarea: cum e posibil ca unele opere blagiene să prezinte nuanțe gândiriste?

Blaga nu face parte din categoria poeților moderniști care atacă tradiția. El o asimilează și o revitalizează prin formulele prozodice noi, promovând un modernism eclectic. Acesta se confruntă cu întrebările și problemele existențiale tipice moderniștilor, dar își caută liniștea, pe care o găsește în natură, spațiul arhaic și lumea mitică a satului românesc, cufundată în misterul divin creator. În acest sens, putem spune că Blaga apelează la același „instrumentar” poetic precum gândiriștii, însă îl metaforizează printr-o spiritualizare care presupune transformarea ruralului în „sat-idee”, fără o atitudine refractară față de modernitate, fără inflexiuni ortodoxiste.

3. *Deus otiosus*, „paradisul în destrămare” și alte simboluri religioase

Gândiriștii promovează poezia religioasă cu nuanțe ortodoxiste. Lucian Blaga s-a abătut de la această cale. El a preia motive și teme religioase, însă le metaforizează, le conferă un caracter mitic sau chiar luciferic, având la bază filosofia și viziunea proprie asupra lumii. Totodată, forța divină apare sub mai multe forme și accepții în textele sale. Pentru a demonstra acest lucru, vom recurge la câteva dintre poeziile publicate de Blaga chiar în *Gândirea* – pe care, prin urmare, revista le-a girat și le-a considerat potrivite pentru a ilustra „doctrina” gândiristă.

Opera blagiană confirmă faptul că autorul „nu caută un Dumnezeu prezent, pe care nu îl găsește, ci un Dumnezeu absent, pe care îl dorește în «voința de credință», dar nu are un Dumnezeu pentru ea, întărindu-i astfel sentimentul înstrăinării în propria lui condiție umană. Ceea ce în poezia lui a fost numit «criză religioasă», este de fapt o dramă a căutării absolutului «ascuns» într-o revelație disimulată”⁶.

În istoria religiilor se afirmă existența lui *deus otiosus*, care după crearea lumii, se retrage în liniștea primordială. Mircea Eliade admite prezența acestei ipostaze în folclorul religios românesc, considerând-o capitală în acest domeniu. Conform credințelor autohtone, Dumnezeu părăsea cerul din când în când alături de Sfântul Petru pentru a-și vizita creația. Fondul profan al lumii pământene l-a făcut să se îndepărteze de aceasta.

La rândul său, Lucian Blaga susține și introduce în operele sale acest fenomen, fiind ilustrat în mai multe texte, printre care se numără și *Psalm* (publicată în *Gândirea*), care face parte din volumul *În marea trecere*. Poezia sintetizează condiția omului modern cuprins de un sentiment de singurătate și

⁶ Eugen Todoran, *Lucian Blaga. Mit. Poezie. Mit poetic*, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, București, 1997.

disperare, fiind departe de autoritatea divină. Acesta îi reproșează divinității absența din viața individului: „O durere totdeauna mi-a fost singurătatea ta ascunsă”. Sentimentul de deșertăciune este amplificat: „și fără să-mi fi fost vreodată aproape / te-am pierdut pentru totdeauna / în țărână, în foc, în văzduh și pe ape”⁷. Versurile acestea sugerează omniprezența creatorului în lume, cele patru elemente primordiale înglobându-l. Cu toate acestea, omul modern îl percepe pe creator ca fiind pierdut, ascuns. Spre deosebire de acest Mare Anonim blagian, în poezia lui Nichifor Crainic se observă nevoia stringentă de o divinitate prezentă, dar aici eul subiectiv este mereu pătruns de fiorul divin, îi simte prezența.

Lucian Blaga preia elementele din „decorul” mitologiei biblice pentru a sugera declinul veacului. Acest lucru se vede în poezia *Paradis în destrămare*, care face parte din volumul *Lauda somnului*, dar a apărut inițial în revista *Gândirea*. Simbolurile prezente capătă o conotație ezoterică. Conform legendei biblice, îngerul care păzește intrarea în paradis poartă în mână o spadă de foc, simbolizând adevărul absolut. În poezia blagiană aceasta e „fără de flăcări”, trimițând la ideea de deșertăciune. Elementele din lumea mitică, biblică sunt prezentate din prisma negativului, a anihilării oricărui sâmbure de adevăr. „Serafimii cu părul nins” însetați de adevăr, apa fântânilor care „refuză gălețile lor”, arhanghelii suferinzi, „porumbelul sfântului duh”, care, „cu pliscul stinge cele din urmă lumini”, îngeri goi, păienjeni care umple „apa vie” etc. – toți aceștia creează un tablou lipsit de seninătate în care gândiriștii plasau elementele componente. „Geografia mitologică” a lui Blaga se află sub semnul degradării. Criticul literar Ion Pop susține următoarele: „paradisul în destrămare” este e un univers «lepădat» [...] o lume în care comunicării cu Ființa i s-a substituit închiderea, opacitatea, obstacolul”⁸.

În poezia blagiană este utilizat cu precădere simbolul. Prin utilizarea acestuia, Blaga intensifică misterele existențiale fără să le dea o explicație clară. Câteva dintre simbolurile folosite sunt cele din care fac parte animalele „sfinte”, având astfel o tentă religioasă, însă una îndreptată spre metafizic. Ion Pop explică prezența acestora în poezia blagiană ca fiind o înclinare a poetului român spre partea genuină a naturii. „Un fior metafizic, o chemare de dincolo de lucruri străbate însă mereu în această lume elementară: un apel ce nu provoacă o reală suferință, ci reprezintă mai curând fascinația unei și mai depline integrări în marele cosmos”⁹.

Șarpele este unul dintre animalele care apar în lumea poetică a lui Blaga. Acesta este prezentat din punct de vedere al bivalenței sale. Pe de-o parte, se menține ideea promovată de tradiția creștină, cum că șarpele este un animal malefic, după cum se poate observa în poezia *Pax magna*: „cu ochii de

⁷ Lucian Blaga, *Poezii*, Ed. Eminescu, București, 1988, p. 62.

⁸ Ion Pop, *Lucian Blaga – Universul liric*, Ed. Cartea românească, București, 1981, p. 201.

⁹ Idem, *Ibidem*, p. 181.

otravă [...] călcâiul adevărului să-l muște-nveninându-l.” Pe de altă parte, pe fondul recăpătării armoniei dintre individ și lumea exterioară, șarpele capătă conotații pozitive. Poezia *Fiu al faptei* nu sunt evidențiază această ipostază: „dar încolăcit la picioarele mele / m-ascultă și mă pricepe prea bine / șarpele cel cu ochii de-a pururi deschiși / spre înțelepciunea de dincolo.”¹⁰

Un alt animal frecvent întâlnit este balaurul. Utilizarea lui a determinat asocierea acestuia cu iconografia creștină: victimă a Sfântului Gheorghe, ca „duh al răului” – susține Ion Pop, continuând- „el primește și o puternică coloratură folclorică dezvăluind, alături de sensurile negative, și un înțeles pozitiv.”¹¹. Imaginea balaurului trimite la „universul primar”¹², după cum spune Ion Pop. Poezia *Sfântul Gheorghe bătrân* (volumul *Nebănuitele trepte*) trimite la acest început al lumii, privit acum cu o mare nostalgie. Amintirea balaurului îi trezește cavalerului un sentiment de dor: „balaurul cu solzii-mprăștiți prin spini [...] din era prea fierbinte ce se sparse.”¹³

Observăm că Lucian Blaga se folosește atât de elemente, cât și de concepte din mitologia creștină. El însă nu le plasticizează aidoma gândiriștilor, ci trece spre un plan transcendent, oferindu-le un caracter metafizic. Bestiarul blagian pare similar orizonturilor creștine, însă chiar torsionile primitive ale poezicii sale sunt asociate de gândiriști expresionismului. În mod curios și complet greșit, Gh. Vrabie alătură fondul folcloric și primitivismul lui Blaga nevoii de religiozitate creștină a expresioniștilor: „Întoarcerea către vechile tradiții ale neamurilor, reluarea legăturilor cu superstițiile, datinile, viziunea apocaliptică, primitivismul, într-un cuvânt, din poezia lui Lucian Blaga este de natură expresionistă. Expresioniștii, care cred că arta trebuie să fie și religie, au reintrodus această notă esențială a poeziei cu gândul că numai în felul acesta se poate evada dintr-o lume a instinctelor și platitudinilor sociale, într-o alta, îmbibată de sfințenie și credincioșie”¹⁴. Dar la Blaga avem de-a face cu siguranță cu o reîntoarcere la o mitologie neoficializată, a „runelor”, locală, primitivă, necanonică și necanonizată.

4. Spațiul rural și întoarcerea la origini

Dacă gândiriștii tratează satul și, implicit, țăranul într-un mod idilic, Blaga oferă o viziune mitică asupra spațiului rural. Acesta vede satul ca fiind un punct de cotitură în viața omului. Este unicul loc în care acesta își poate găsi liniștea interioară. Conform gândirii blagiene, acesta este asociat veșniciei, aspect sugerat de poezia *Sufletul satului* (publicată tot la *Gândirea*),

¹⁰ Lucian Blaga, *Poezii*, ed. cit., p. 78.

¹¹ Ion Pop, *op. cit.*, p. 183.

¹² Idem, *Ibidem*, p. 184.

¹³ Lucian Blaga, *Poezii*, ed. cit., p. 156.

¹⁴ Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 231.

apărută în volumul *În marea trecere*. Satul este văzut ca „centru al lumii”, acesta fiind un cronotop mitic: „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat. / Aici orice gând e mai încet, / si inima-ți zvâcnește mai rar, / ca și cum nu ți-ar bate în piept, / ci adânc în pământ undeva.”¹⁵. Aceste versuri trimit la ideea unei comuniuni între sufletul omului și țărâna din care provine. S-ar putea ca aceste versuri să trimită și la dualitatea sat-oraș, dezbătută de către Blaga. Acesta afirmă în *Elogiul satului românesc* următoarele: „A trăi la oraș înseamnă a trăi în cadrul fragmentar și în limitele impuse la fiecare pas de rânduiriile civilizației. A trăi la sat înseamnă a trăi în zăriște cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie.”. Lucian Blaga vede satul ca fiind o eliberare, oferindu-i vitalitate: „Sufletul satului fâlfâie pe lângă noi, / ca un miros sfios de iarbă tăiată, ca o cădere de fum din streșini de paie, ca un joc de iezi pe morminte înalte”¹⁶. Poezia blagiană conține o sinestezie aparte. Elemente ale vieții rurale sunt metaforizate și personificate pentru a trimite la o imagine plină de dinamism: mirosul „sfios” al ierbii proaspăt tăiate, jocul ieșilor etc..

Un alt aspect interesant în poezia blagiană este raportarea sa la origini și retrăirea trecutului. După cum știm, gândirii sau mai bine zis, adepții orientării tradiționaliste în genere, și-au manifestat interesul și admirația față de continuarea tradiției, transmiterea ei, dar și idealizarea trecutului (paseismul excesiv). Un astfel de exemplu este Ion Pillat. Alexandru Piru afirmă: „Departate de a fi descriptivă, exterioară, poezia lui Ion Pillat este o poezie interioară, de retrăiere a trecutului, actualizat cu infinita intensitate, în *Pe Argeș în sus*”¹⁷. Ne interesează poezia intitulată *Odaia bunicului*, deoarece evocă un trecut îndepărtat, dar care nu poate fi uitat. Acesta rămâne impregnant în memoria eului, evocând atât sentimente de dor, cât și de admirație: „Nu s-a clintit nimica și recunosc iatacul / Bunicului pe care, viu, nu l-am cunoscut. / Rămase patu-i simplu și azi nedesfăcut, / Și ceasul lui pe masă, și-a mai păstrat tic-tacul.”¹⁸. Însă la Pillat avem de-a face cu peisaje legate de zonele natale, cu o subiectivitate uneori melancolică, cu o figuralitate și plasticitate topice, convenționale, decorative, deloc spectaculoase.

Aparent, sunt comune câteva teme patriarhale la Pillat și Blaga. Pentru Blaga satul reprezintă „locul mitologic unde, în cadrul existenței ritualizate, omul singur poate reface comunicarea cu statornicul”¹⁹. Poezia *Sat natal*, dedicată lui Ion Pillat, pune în lumină două aspecte interesante. În primul rând, elementele cadrului natural al satului trimit la afirmația lui Pop privind întoarcerea la origini: „Nimeni nu mă cunoaște. Vîntul, el singur, sau

¹⁵ Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, Academia română, Discursuri de recepțiune, 1937, reprodus în *Izvoade*, Ed. Minerva, 1979, p. 33-34.

¹⁶ Lucian Blaga, *Poezii*, ed. cit., p. 71.

¹⁷ Al. Piru, *Istoria literaturii române*, Ed. Grai și suflet – cultura națională, București, 1994, p. 228.

¹⁸ Ion Pillat, *Opere* (Poezii 1918 – 1927), Ed. Eminescu, București, 1985.

¹⁹ Ion Pop, *op. cit.*, p. 194.

plopul / de aur. Plop înălțat / de-un fir nevăzut asemenea fusului. / Nedumirit turnul se va uita două ore în urma mea / pînă m-oi pierde din nou subț dunga apusului.”²⁰. Natura este percepută ca element primordial, mereu îndreptat spre obârșie. În al doilea rând, se delimitează esența de materie. În poezia lui Ion Pillat amintită anterior, aspectul material juca un rol foarte important în rememorarea trecutului. La Blaga, însă, acest lucru nu e valabil: „Totul cît de schimbat! Casele toate sînt mult mai mici / decît le-a crescut amintirea.”²¹. Expansiunea de sine este cea care așază individualitatea în centrul poeticii blagiene, și nu descriptivismul paseist.

Deci, deducem că atât pentru Ion Pillat, un gândirist în adevăratul sens al cuvîntului, cât și pentru Lucian Blaga, spațiul rural trimite la ideea de întoarcere la trecut, la strămoși. Poetica blagiană însă conservă toate aceste idei într-o manieră revelatorie, lipsită de orice tentă bucolică, idilică.

5. Concluzie

Ajungând la finalul acestui studiu, trebuie să ofer o concluzie. O reflecție ce s-ar cere făcută este aceea care vizează răspunsul la întrebarea: Aparține Lucian Blaga categoriei de scriitori gândiriști? Acesta jonglează în opera sa cu diferite concepte promovate de *Gîndirea* (ființa creatoare, satul, tradiția), dar nu le atribuie aceleași valori. Acestea sunt proiectate într-un plan metafizic, depășind cadrul experienței și care se află în strînsă legătură cu filosofia poetului.

Bibliografie

- Nichifor Crainic, *Sensul tradiției*, în *Gîndirea*, anul IX, nr. 1-2, 1929.
Lucian Blaga, *Nichifor Crainic*, în *Gîndirea*, XX, nr. 6, iunie 1941.
Eugen Todoran, *Lucian Blaga. Mit. Poezie. Mit poetic*, Editura Grai și suflet – Cultura națională, București, 1997.
Lucian Blaga, *Poezii*, Ed. Eminescu, București, 1988.
Ion Pop, *Lucian Blaga – Universul liric*, Ed. Cartea românească, București, 1981.
Lucian Blaga, *Poezii*, Ed. Eminescu, București, 1988.
Ion Pop, *Lucian Blaga – Universul liric*, Editura Cartea românească, București, 1981.
Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, Academia română, Discursuri de recepțiune, 1937, reprodus în *Izvoade*, Editura Minerva, 1979.
Al. Piru, *Istoria literaturii romane*, Editura Grai și suflet – cultura națională, București, 1994.
Ion Pillat, *Opere (Poezii 1918 – 1927)*, Editura Eminescu, București, 1985.

²⁰ Lucian Blaga, *Poezii*, ed. cit., p. 104.

²¹ Idem, *Ibidem*, p. 104.